

БІБЛІОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК

А.О.ЧЕКМАРЬОВ, Р.С.ЖДАНОВА

УКРАЇНСЬКИЙ БІБЛІОГРАФІЧНИЙ РЕПЕРТУАР: ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ

Упродовж багатьох десятиріч видатні українські бібліографи ставили питання щодо створення українського бібліографічного репертуару (УБР). У пресі, на конференціях і нарадах порушувались і дискутувались його теоретичні аспекти, опрацьовувались методичні рішення, піднімались кадрові проблеми.

Нині завдячуємо визначним фахівцям та аматорам Ю.Меженку, Ю.Ковалевському, М.Ясинському, М.Сагарді, М.Балиці, Ф.Максименку, які напрацювали теоретико-методологічну та методичну базу створення УБР.

Із суб'єктивних і об'єктивних причин цю роботу не було реалізовано. Ті, хто прагнув відродження культури свого народу, звинувачувалися у націоналізмі, буржуазному об'єктивізмі, формалізмі та ін. Під різними приводами робота над репертуаром гальмувалась. Ситуація погіршувалась через те, що не було програми, де б було визначено головні методичні рішення щодо організації роботи, головні джерела набору матеріалів та ін.

Сформована в 1945–1948 рр. київськими та львівськими бібліографами "Картотека української книги. 1798–1917 рр.", набрана з друкованих бібліографічних джерел, непомірно зросла, збільшилася дублетність. Це не давало змоги всебічно і своєчасно її опрацювати.

Національна бібліографія є невід'ємною частиною української культури. Отже для ЦНБ створення УБР є нагальним питанням сьогодення. Виступаючи з ініціативою продовжити роботу над УБР, ЦНБ ім. В.І.Вернадського виходила саме з цих положень.

Але перед нею, крім формування системи посібників УБР, стояло ще завдання створити базу даних як основу для їх підготовки. База даних використовуватиметься і для обслуговування читачів і дасть змогу включитися у світову інформаційну систему.

Робота над створенням УБР ведеться з квітня 1991 р.

Після вивчення і узагальнення зарубіжного і вітчизняного досвіду (на рівні бібліографів-фахівців) у 1992 р. був підготовлений варіант програми "Книги українською мовою. 1798 – 1917рр.: Бібліографічний покажчик: Методичні рекомендації щодо складання". З цим матеріалом були ознайомлені базові бібліотеки України – Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника АН України, Харківська наукова бібліотека ім. В.Короленка і Одеська наукова бібліотека ім. М.Горького. Згідно з цією програмою матеріал до бібліографічних покажчиків репертуару включатиметься за ознаками мови, території, авторства та змісту. Розроблено схему і проспект усієї системи покажчиків репертуару, опрацьовано методику роботи. Крім того, в цій програмі подається історія створення УБР, схема та проспект покажчика "Книги українською мовою. 1798 – 1917рр.", зумовлюються принципи набору і відбору матеріалу, організації і методики роботи, особливості бібліографічного опису, складання допоміжних покажчиків.

Оскільки дореволюційний період найменш інформаційно забезпечений, опрацьовуватиметься література за період з 1798 (рік виходу "Енеїди" І.Котляревського новою українською мовою) по 1917 р. У першу чергу планується видати бібліографічний науково-допоміжний покажчик "Книги українською мовою. 1798–1917 рр."

Ця велика робота неможлива без кооперування і взаємодії. Одразу передбачалось, що за єдиною методикою такі базові бібліотеки, як Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника АН України, Харківська наукова бібліотека ім. В.Короленка і Одеська наукова бібліотека ім. М.Горького повинні опрацювати свої фонди і надіслати відомості до ЦНБ, якщо відповідною урядовою постановою буде вирішено визначити її координаційним і методичним центром. ЦНБ, здійснивши обробку своїх фондів, отримавши інформацію про книги, що є в інших бібліотеках, включатиме цю інформацію до вже існуючої бази даних.

© ЧЕКМАРЬОВ Анатолій Олексійович,
ЖДАНОВА Рона Станіславівна

Робота над УБР проводитиметься поетапно: на 1-му етапі здійснюватиметься набір матеріалу до комп'ютера з каталогів і картотек згідно із скороченим варіантом (автор, назва, вихідні дані, кількісна характеристика); на 2-му – опрацюватимуться книги *de visu* з доданням, крім обов'язкових, усіх факультативних елементів бібліографічного опису; на 3-му – звірка матеріалів, надісланих іншими бібліотеками та установами-учасницями, з базою даних ЦНБ; на 4-му – опрацювання друкованих бібліографічних покажчиків. Сформована ж у 1945 – 1948 рр. ‘‘Картотека української книги. 1798 – 1917 рр.’’ використовуватиметься як сигнальна.

Створення посібників національної бібліографії – справа великого державного значення. Здійснення її залежить від розв'язання багатьох наукових, бібліографічних і організаційних проблем, особливостей історії, національного і культурного розвитку народів тієї чи іншої країни. Проте у цій роботі виникає і чимало питань, що є спільними для всіх або для певних груп країн.

У справі укладання посібників національної бібліографії нагромаджено великий зарубіжний і вітчизняний досвід. Але окремих методичних розробок ще замало. Всі вони враховують особливості тільки конкретної країни, специфіку її масиву друкованої продукції.

Розробка методичних основ УБР здійснювалась з урахуванням не тільки історичних реалій, політичних та територіальних змін в Україні, а й стану бібліографії в дореволюційний період.

Складність вирішення деяких методичних питань зумовлюється і тим, що робота над першим покажчиком УБР проводиться в автоматизованому режимі. Зазначимо, що створення УБР саме в автоматизованому режимі в Україні здійснюється вперше. Перед укладачами виникли проблеми організації і методики роботи, відбору матеріалу, особливостей бібліографічного опису і складання допоміжних покажчиків. Однозначної відповіді не знайдено ні у вітчизняних, ні в зарубіжних бібліографознавців.

Щодо принципів відбору матеріалів за мовно-територіальною ознакою існує кілька поглядів. Зважаючи на особливості історичного розвитку України, на нашу думку, поєднання в одному ряді документів, виданих на території сучасної України та поза її межами (екстеріоріки), можливе. Ми проаналізували організацію роботи, її методику, визначили коло джерел,

вивчили досвід роботи над національними бібліографіями, які вже вийшли друком, і взяли на озброєння так званий ‘‘зірковий’’ метод. Йдеться про те, що бібліотеки-учасниці, опрацьовуючи свої фонди, надсилають відомості про них до головної установи.

Включення до покажчика відомостей ще й з друкованих бібліографічних джерел змінює і тип самого видання, тобто його визначають як бібліографічний покажчик (поняття ширше, ніж зведений каталог).

Це визначення, в свою чергу, змусило укладачів прискіпливо підійти до розробки методики бібліографічного опису дореволюційної книги, в якій, крім тематичної специфіки, існує різноманітність в поліграфічному оформленні. В деяких випадках доводилось відходити від державних стандартів, йти на компромісні рішення, що зумовлено роботою в автоматизованому режимі.

Вибір деяких елементів книгознавчого (наукового) опису змусив укладачів включати в опис елементи, притаманні всьому тиражу видання, а не окремим його примірникам (присвяти, примітки, дефектність екземплярів та ін.).

Хронологічне групування бібліографічних записів усередині покажчика, зумовлене великим обсягом документів, які мають тематичну специфіку, систематизувати неможливо. Це, в свою чергу, спричинило необхідність підготовки і системи допоміжних покажчиків, головним з яких є систематичний.

З одного боку, для роботи над УБР було визначено групу висококваліфікованих бібліографів, які раніше працювали в традиційному (ручному) режимі й не розумілись на комп'ютерах, з іншого – групу програмістів, які не мали уявлення про бібліографію. Тривалий час відбувався нелегкий процес взаємної інтеграції знань і практичних навичок цих фахівців, спрямований на формування якісної комп'ютерної програми.

Не можна не сказати, що при роботі над УБР ведеться велика науково-пошукова робота. Підкреслимо, що науковий пошук можуть здійснювати не просто висококваліфіковані бібліографи, а тільки ті, котрі мають глибоку загальну ерудицію. Робота над покажчиком потребує досконалого знання книги.

Хоч і сформовано редакційну колегію з вчених-книгознавців, істориків, мовознавців, які консультуватимуть бібліографів, усе ж таки основна

науково—пошукова праця лягає на плечі укладачів. У її коло входять мовні питання, встановлення авторів анонімних і модифікованих творів, розкриття псевдонімів і криптонімів, визначення назв та місць знаходження друкарень, міст і населених пунктів, де було видано твори, тощо. Для цього залучається обширна довідкова література, ведуться архівні пошуки, залучаються вчені—фахівці з різних галузей знань.

Особливої уваги потребує формування фонду ‘‘Україніка’’ (за дореволюційний період). Він нагромаджується на основі даних, зібраних з усіх бібліотек світу. Паралельно формується база даних. Шляхи комплектування такого фонду різні:

1. Дашкевич Я.Р. Репертуар української книжки, 1798–1917 рр., коли він буде? // Наука і культура. Україна. – 1990. – Вип.24. – С.163–173.
2. Ковалевський Ю. Бібліографія і український бібліографічний інститут. – К., 1919. – 16 с.
3. Максименко Ф. До бібліографії українознавства // Бібл. журн. – 1926. – № 8–10. – С.25–28.
4. Меженко Ю. Актуальні питання української бібліографії // Життя й революція. – 1927. – № 9. – С.284–287.
5. Меженко Ю. Теоретичні передумови організації української бібліографічної роботи // Бібліол. вісті. – 1926. – № 4. – С.48–57.
6. На шляху до створення репертуару української книжки: Протокол наради, присвяченої складанню ‘‘Бібліографії української книги, 1798–1917 рр.’’, яка

обмін дублетами, копіювання матеріалу, мікрофільмування та ін.

Рамки даної статті не дають змоги зупинитися на численних проблемах, що виникають у роботі над УБР. Чимало з них уже розв’язані, інші вирішуються укладачами під час роботи. Але є й такі, що не є компетенцією укладачів. Йдеться про координацію і кооперацію, координаційно—методичний центр, уточнення концепції національної бібліографії України, яка потребує визначення поняття ‘‘українська книга’’. Всі ці питання повинні вирішуватись на державному рівні.

- відбулася в Бібліотечі АН УРСР 21–22 груд. 1945 р. / АН України. ЛНБ ім.В.Стефаника. – Львів, Вид-ня Археогр. коміс.: Підгот. тексту і приміт. Л.Ільницької. Авт. вступ. ст. Я.Р.Дашкевич. – Львів, 1991. – 61 с.
7. Постернак С. До дискусії про український бібліографічний репертуар // Журн. бібліотекознавства та бібліогр. – 1928. – № 2 – С.87–95.
8. Сагарда М. Основні проблеми українського бібліографічного репертуару // Бібл. зб. – К., 1927. – Ч.3: Бібліографія на Україні. – С.45–59.
9. Український бібліографічний репертуар: [Проект, що його розробила бібліогр. секція н.-д. коміс. бібліотекознавства та бібліогр. ВБУ] // Журн. бібліотекознавства та бібліогр. – 1930. – № 4. – С.94–99.
10. Ясинський М.І. Українська книжка як поняття // Бібл. журн. – 1925. – № 8–10. – С.16–20.

О.П.ДОВГОПОЛА З ІСТОРІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БІБЛІОГРАФІЇ В УКРАЇНІ

Однією з перших серед галузевих бібліографій є сільськогосподарська.

Об’єктивні потреби у бібліографуванні сільськогосподарської літератури в Україні виникли в першій половині ХІХ ст. Це відбилося в діяльності Товариства сільського господарства Південної Росії (засноване 1828 р.) Бібліографічні матеріали зустрічаються на сторінках видань Товариства – ‘‘Записок’’ і

‘‘Листков’’, починаючи з 1837 р. Головним чином це – списки літератури поточного характеру, інколи у вигляді передруків з ‘‘Земледельческой газеты’’ (офіційний друкований орган Міністерства землеробства і державного майна), які не повторювали повністю оригіналу, оскільки редакція намагалась надати зональну спрямованість вміщуваній бібліографічній інформації. Це досягалося шляхом цитування або в спосіб переказу окремих місць з матеріалів. Повніше принцип зональності був застосований в 1847 р., коли розпочалося

© ДОВГОПОЛА Олена Павлівна